İslamcılığın İktidar ve Muhalefet Halleri

Yasin Aktay

Özet

Müslümanların dünya ile kurduğu ilişkinin siyasal ve toplumsal formları olarak nitelenebilecek İslamcılığa ilişkin birkaç on yıldır başarısızlığı üzerinden tartışmalar yürütülmektedir. Oliver Roy ve G. Kepel gibi yazarlar İslamcılığın ölümü, iflası gibi spekülatif ifadelerle İslamcılığın başarısızlıkla neticelenmiş bir proje olduğuna ilişkin oldukça geniş etkiye sahip bir retorik üretmişlerdir. Geçtiğimiz yıllarda Türkiye'de çeşitli yayın organlarında devam eden İslamcılık tartışmasında da İslamcılığın öldüğüne dair bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar arasında Mümtaz'er Türköne'nin görüşleri dikkat çekmektedir. Bu makalede Türkiye tecrübesi bağlamında İslamcılığın başarısızlığına ilişkin tezler irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, iktidar, devlet, siyasallık, metapolitik

Ruling and Opposition Forms of Islamism

Abstract

Debates about İslamism, which can be qualified as the political and social forms of the interactions between the Muslims and the World, are carried on about its failure. Authors like Oliver Roy and G. Kepel have produced a rhetoric, which has a broad impact, about İslamism being a Project ended up with failure. In the past years, in various publications, in the ongoing discussions about İslamism, some opinions about İslamism being dead were proposed. Among these the views of Mümtaz'er Türköne are notable. In this article, theses about İslamism's failure in the context of Turkey are are examined.

Keywords: İslamism, power, state, politicality, meta-policy

İslamcılığın İktidar ve Muhalefet Halleri

Yasin Aktay

"Bitti Bitiyor" derken, İslamcılık

İslamcılığın ne olduğu veya ne olmadığı bir yana, son yirmi-otuz yıl içinde defalarca bitişinin, iflasının, çöküşünün, hatta en son ölümünün ilanına tanık olduk. Sosyolojik hadiselerin, özellikle siyasi hareketlerin bitişi veya ölümüyle ilgili bütün bu kavramların sadece bir tespit değil aynı zamanda bir yargı da içeriyor olduğunu söylemek bile gereksiz. Sosyolojik hadiseler aktörleri hayatta kalmaya devam ediyorsa, hele bir de ideolojik bir iddiaya sahipse ölümlerine veya bitişlerine karar vermek bile başlıbaşına karşılarına böyle bir söylemle çıkmayı sağlayacak kadar bir hayatiyetlerinin var olduğunu gösteriyor. Tabi yine de ilk anda akla gelebilecek bir soru bu karşı çıkışın kimden geldiği veya hareketin bitişine hareketin içinden gelenlerin mi yoksa zaten eskiden beri hareket dışından gelenlerin mi karar veriyor olduğu, böyle bir tespitte bulunuyor olduğudur. Şayet hareketin, yani örneğimizde İslamcılığın, bitişine hareketin içinden birileri karar vermişse ve bu hükme varanlardan gerçekten yepyeni bir hareket sadır olmuşsa, dikkate alınması gereken bir durum var demektir. İslamcılığın bitişine karar vermiş İslamcıların varlığı tabii ki dikkate değer bir durumdur. Belki de belli bir dönem İslamcılarının anlayışındaki bir değişime, vazgeçişlerine veya gerçekten de genel anlamda hareketin havlu atışına işaret ediyor olabilir. Ama her durumda bir kesim İslamcıların bu bitişe karar vermiş olmaları bile sadece bir trendi gösterir, yine de İslam ve siyaset arasındaki ilişki bir şekilde işlemeye devam ediyorsa, sosyolojik anlamda bile bir ölümden veya tükenişten bahsetmek mümkün olmaz. Belki hareket içindeki bir çeşitlenmeden veya hareketlilikten bahsedilebilir. İslamcılık mutlaka tanımlanmış belli bir biçimiyle birileri için

tatmin edici bir çerçeve sunmaktan çıkmış demektir. Olaya salt sosyolojinin sınırları içinde yaklaştığımızda en çok bu düzeyde kalabiliriz.

Ama ya hareketin bitişine hareketle hiç ilgisi olmamış, o harekete hiç bir zaman sempatiyle bile bakmamış insanlar karar veriyorsa. Bu durumda, açıkça, her tür olasılığı dikkate alarak konuya yaklaşmak mümkündür. Genellikle bu tür tespitler sosyolojik bir tespitten ziyade sadece bir yargısal tutumu ifade eder. Kendisine zaten hiç bir zaman matah gelmemiş İslamcılığın bütün foyasının ortaya çıkmış olduğu ve bundan sonra hiç kimsenin de onu inandırıcı bulup ona tabi olamayacağı iddiası bir iman tazeleme ayini gibi sunulur. Marksizm için belli bir önyargısı olan, sosyalist harekete hiç bir zaman sempatiyle bakmamış olanların sürekli marksizmin veya sosyalizmin bitişinden, tükenişinden bahsetmelerine de aşinayız. Hiç kuşkusuz Berlin Duvarının çöküşünden sonra bütün dünyada bu söylemin nesnel dayanakları da sağlanmış gibiydi. Ancak ne bu zamandan sonra sosyalizm veya Marksizm birer hareket veya felsefi eğilim olarak tamamen bitti ne de aslında bu söylem bu dönemde başlamış idi. 1917 Devriminden sonra da her dönemde sosyalizmin sonunu ilan edenler oldu. Marksizmin içinden de oldu, harekete düşmanca yaklaşan kesimlerden de oldu. Kuşkusuz her iki kesimin bu bitişe dair tespitleri de yargıları da farklı motivasyonlara dayanıyordu. Neticede kendileri için bitmiş olan veya zaten hiç başlamamış olan bir Marksizm sözkonusuydu. Marksizmin etkisinin devamı, onun doğruluğunun bir işareti değil elbet. Zaten hiç bir toplumsal hareketin varlığı veya geçerliliği onun doğruluğunun bir ifadesi sayılamaz. Sosyolojik tespit bir toplumsal felsefenin veya inancın doğruluğu veya yanlışlığıyla değil, insanları ne ölçüde harekete geçirebiliyor olduğu ve insanların zihinlerinin ve eylemlerinin şekillenmesine ne ölçüde etkide bulunuyor olduğuyla ilgilenir elbet. Bu açıdan bakıldığında, marksizmin etkisini gösteriyor olup olmaması, marksizmin iddialarının ne kadar gerçekleşiyor olduğuyla veya hareketin hedeflerine varma başarılarıyla ölçülemez sadece. İnsanların marksizmden ne anladıkları konusunda çok ciddi dönüşümler yaşanabilir de. Marksizm etrafında bir araya gelen insanlar Marx'tan sizin anladığınızın tam tersi yorumlar çıkarmış da olabilir. Bu durum, neticede marksizmin ne olup olmadığı hakkında bir tartışma için tabii ki anlamlı olabilse de, marksizm kavramının kendisinin veya sembolik haznesinin insanlar için motive edici olduğu gerçeğini değiştirmez.

İslamcılığın da etkilediği kesimler için anlamının ne olduğu, ne tür bir değişimden geçmiş olduğu ayrı bir husus, onun kitleleri etkileyen, onları belli hareketler için motive eden enerjisi ayrı bir husus olarak değerlendirilmek durumundadır. Ne var ki, genellikle İslamcılığın etkisi üzerine yapılan tartışmalar hemen dümeni onun iddialarının geçerliliği, doğruluğu ve makullüğü üzerine bir yargılama noktasına kırıyor. Hareketin dışından olan insanların onu nasıl

gördüğü, elbette ki hareketin kendisini tanıtma başarısı için önemli veriler sağlar. Ancak bunun bile ayrı bir düzeyde bir değerlendirmesi vardır.

İslamcılığın bitişinin neredeyse periyodik ilanlarından birisini de geçtiğimiz iki yıl içinde yaşanan bir tartışma vesilesiyle kulaklarımızı epeyce dolduracak kadar duymuş olduk. Zaman gazetesi yazarlarının birisinin ölüm ilanını vererek, diğerlerinin hemen cenazeye koşarak, bir diğerinin ise bu ilanın yanlış olduğunu savunarak yürüttüğü ilginç bir tartışma izledik. Zaman içinde bu tartışmanın basitçe İslamcılığın mahiyetine veya bugünkü durumuna dair nesnel bir tespit olmaktan ziyade bizatihi belli bir etki yapmak üzere planlanmış olduğu anlaşıldı. Başladığı andan itibaren neredeyse bir yıl süren tartışmaya bir çok kişi katıldı. Zaman yazarı Türköne'nin İslamcılığın ölümünü ilan ederek start verdiği tartışmaya Ali Bulaç şiddetli itirazla katıldı. Oysa her ikisinin bu tartışmada adeta zımni bir anlaşması zamanla ortaya çıkmış oldu. Her ikisi İslamcılığı AK Parti'nin iktidar tecrübesi üzerinden sunuyorlardı. Türköne İslamcılığın bittiğini anlatırken, AK Parti'nin iktidar olmasıyla birlikte İslamcılığın bütün iddialarından da vazgeçtiğini anlatırken, İslamcılıkla özdeşleştirdiği AK Parti'ye bu vazgeçişi dolayısıyla basitçe bir ilkesizlik yakıştırmış oluyordu. Ama Türköne'ye göre AK Parti bir bakıma da bu ilkesizliğe mahkumdu, çünkü zaten İslamcılık hiç bir temeli ve geçerliliği olmayan kuru bir ütopyadan ibarettir. Ali Bulaç ise AK Parti'nin İslamcı iddialarına ilkesizce sadakatsizlik kısmına katılmakla birlikte, İslamcılığın ölmediğini savundu. Bu vesileyle tartışmaya katılanların bütün çabalarının toplamda iki önemli etkisi olacaktı.

Birincisi, İslamcılığın AK Parti örneğinde bile değerlendirilse ölmemiş olduğunu ispatlama yönünde canhıraş bir çaba. Bu tartışmaya katılanların sundukları verilerle AK Parti'nin İslamcılığının altının iyice çizilmesi, galiba beklenen en önemli etki olacaktı. Bu etkiyle istenildiğinde Türkiye'de veya uluslararası konjonktürde kolaylıkla kriminalize edilebilen siyasal İslamcılığı AK Parti'ye yüklemek için elverişli veriler birikmiş olacak, bu veriler zamanı geldiğinde uygun bir kompozisyonla servis edilecek, *Zaman Gazetesi* de muteber gördüğü ulusal veya uluslararası çevrelere bu verileri bir ihbar gibi değerlendirecekti. Nitekim son zamanlarda cemaat medyasının AK Parti hakkında birilerine pazarlamaya (aslında ihbar etmeye) çalıştığı imge bu tartışmadan hayli veri devşirip kullandı. İngilizce yayın yapan *Today's Zaman*'daki tipik bir yazısında İhsan Yılmaz benim Türköne'nin İslamcılığın ölümüne dair yazılarına itirazımı nakletmiş ama söylediklerimi, hiç ilgisi yokken, benim AK Parti ile olan ilişkime özel bir vurgu yaparak nakletmiş. Böylece "ilk defa yetkili bir siyasetçinin AK Parti'nin İslamcılığı dışlamamış olduğunu itiraf ettiği" vurgusunu da yaparak, asıl mesajını ilgilenenlere veya ilgilenmesini istediklerine vermiş oluyor. Yazının geri kalan kısmında İslamcılık üzerine döşenen tarif çabaları teferruat kalıyor tabii ki.

Tartışmanın yaratması düşünülen ikinci etki içe dönük. AK Parti iktidarıyla İslamcılığın bitmiş olması neresinden bakarsanız Müslüman kitlelerde olumlu bir izlenim bırakmaz. AK Parti... İslamcılığı bitirdi... ona sadık kalmadı... yola çıkarken kullandığı İslamcılığı sona doğru tamamen tüketti... terk etti.. Zaten ilkesizdi... Dünyaya fazla meyletti... İktidarın ayartıcı rüzgarına kapıldı... Nesnel karşılığının olup olmaması bir yana, bu cümlelerin yarattığı psikolojik etkinin çok daha önemli olduğunu ve nesnel bir analiz hatta eleştiri olmaktan ziyade suçlayıcı bir söylemi barındırdığı ifade edilmeli. Tartışmanın toplamından çıkarılması beklenen ders, AK Parti'nin yetmişli yılların masumiyetini yüklenmiş İslamcılığa dair iyi şeyleri tüketmiş, harcamış olduğudur. İslamcılığın ölmemiş olduğunu söyleyen Ali Bulaç da AK Parti özelinde bu ölümü görüyor, her türlü ölmüş olduğundan bahseden Türköne de zaten AK Parti'den başka bir yerde izine rastlayamadığı İslamcılığın ölümünü görüyor.

Neticede, İngilizce yayınlarda AK Parti'nin İslamcılığını göster, Türkçe yayınlarda ise AK Parti'nin İslamcılığı bitirmiş olduğundan dem vur... Sonuç olarak bu durum tartışmaya tamamen İslamcı veya anti-İslamcı akademik veya entelektüel güdülerle katılanların safiyane duygularını fena halde istismar eden bir manipülasyondan başka bir şey değil. Bu manipülasyonun farkında olmak tartışmanın tadını kaçırır tabi. Ancak bu manipülasyonu yok farz edersek, bu tartışma dolayısıyla ortaya İslamcılığın mahiyetine ve mevcut durumuna dair hiç de fena olmayan bir teorik birikimin ortaya çıkmış olduğunu kabul etmek gerekiyor. Bu yazıda bu tartışma esnasında, tartışmanın ortaya attığı sorulara yönelik olarak serdedilmiş, dolayısıyla tartışmanın ruhuna uygun olarak diyalojik niteliğe sahip bazı mülahazalar okuyacaksınız.

Doğrusu İslamcılık tartışılırken, tartışmayı başlatanların İslamcılıktan anladıkları, cevap verenlerin anladığından fersah fersah uzak mesafeler hissettiriyordu. Öncelikle bu mesafeleri kapatmak gerekiyordur belki, mümkünse tabi. Başta ifade ettiğimiz gibi, bitişinden veya devamından bahsedilen İslamcılık bir bilgiden ziyade bir duygu nesnesi olarak ortaya çıkıyor. Bu durumlarda, tartışmaya rasyonel sınırlar çizmek, anlayış düzeyindeki mesafeleri kapatmak o kadar mümkün olmuyor. Mesafeleri bazen işin elifbasını ortaya koyarak kapatmak mutat işlerdendir. Biz de öyle yapalım.

İslamcılığın Elif-bâsı

Vaktin birinde, köyün birinde, boş bulunan imam kadrosuna müracaat eden iki kişiden biri bizzat köylüler tarafından seçilecekmiş. Köyün ahalisi ilk defa başına gelmiş bu işlem için bir yöntem tespit etmeye çalışır. Kendi aralarındaki istişareler sonucunda adayların imtihan edilmesine karar verilir. Bu iş için önce bir seçici heyet tespit edilir. Heyet, adayları ilk etapta okuma-yazma imtihanına

tabi tutar. Tutar tutmasına ama jürinin kendisi okuma yazma bilmemektedir. Yine de kulaklarına çalınan bir tarzı takip ederek adaylardan bir tahtaya öyle uzun uzun cümleler değil, basitçe ve sadece "öküz" kelimesini yazmalarını isterler. Adaylardan ilki hemen çok bilmiş müstehzi bir edayla "öküz" kelimesini tahtaya yazıverir. Ne beklersiniz? Okuma yazma bilmeyen köylü bir şeye benzetemez tabi. Diğerinin yazmasını isterler. O da belki bilmediğinden belki de köylüdeki zaafı hemencecik fark ettiğinden, tahtaya kelimeyi aynı şekilde yazmak yerine hızla ve üstünkörü bir öküz resmi çizer. Köylü resmi görür görmez "aha işte bu!" der.

Mümtaz'er Türköne ile Ali Bulaç arasında İslamcılık üzerine cereyan eden ve Necdet Subaşı'nın bir yazısı üzerine yeni bir hal alan tartışmayı[1] izledikçe bu darb-ı mesel gelip zihnimin bir yanına yerleşti. Zira bana öyle geldi ki, İslamcılığın ölmüş olduğunu savunan Türköne önünde İslamcılık olarak yazılan-gerçekleşen hiç bir şeyi görmüyor ama Ali Bulaç'ın ona çizdiği İslamcılık resmini gördükçe "işte bu!" diyor.

Türköne'nin okur-yazarlığı olmadığını söyleyemeyiz elbette, ama İslamcılık tanımının ısrarla İslamcılığı ıskaladığını söylemek zorundayız. Şimdi İslamcılığın tarihi üzerine yazdığı doktora teziyle İslamcılık literatürüne önemli katkıda bulunmuş Türköne'nin İslamcılığın elif-bâsını bilmediğini söylemek biraz garip hatta ayıp karşılanabilir. Türköne'nin hoşgörüsüne güvenerek açtığı tartışmaya bu sert noktadan girmek istiyorum. Evet Türköne'nin İslamcılık tanımı ve tahlilleri belki İslamcılığın çok dar bir tezahürü için geçerli ama bu haliyle de İslamcılığı sınırlayan, toplam gerçekliğini ıskalayan ve ıskalatan bir işlev görüyor. **İslamcılığın bir dönem ve muhtemelen sadece bir dönem için ifade ettiği bazı söylemleri veya pozisyonları İslamcılığın bütün zamanlar için geçerli tanımlarına** baz alıyor. Bunu yaparken bile İslamcılığın toplam kapsamını gördüğünü düşünmüyorum.

İşin ilginç bir siyaset bilimci olarak Türköne'nin benimsediği İslamcılık tanımında siyasetin tanımı da çok sorunlu. Aslında İslamcılığın hakikatini ıskalamasının bir sebebi de siyaset tanımının sorunlu veya çok dar olması. Veya belki ona cevap yetiştirmeye çalışan Ali Bulaç'ın İslamcılığı tarif etmek için çizdiği resim üzerinden gidince oraya kaçınılmaz olarak ulaşıyordur. Belki Ali Bulaç okuma-yazma bilmediğini düşündüğü Türköne'ye anlayacağı şekilde hitap etmeyi tercih ediyordur. Ama doğrusu Ali Bulaç'ın tarif ettiği ve bu haliyle

[1] Ali Bulaç ve Mümtazer Türköne'nin Necdet Subaşı'nın bir yazısından yola çıkarak başlatmış oldukları, bu verimli tartışmaya *Star*'dan Murat Güzel ve İbrahim Kiras ile *Yeni Şafak*'tan Hayrettin Karaman, Ömer Lekesiz, Yusuf Kaplan, Hilal Kaplan, Ergün Yıldırım, Vahdettin İnce ve daha bir çok isim çok değerli katkılar yaptılar. Bu tartışmaların neredeyse tamamı, İslamcılık Öldü mü?: 38 Yazar, 104 Yazı, 1 Tartışma Başlıklı bir kitap derlemesi içinde yer aldı (Özkurt, 2012).

kaçınılmaz olarak yasını tutmaya koyulduğu İslamcılığın cenaze namazını kılmak da Türköne'ye **düşüyor**.

Peki yıllarını İslamcılık ilmi yaparak ve bunun mücadelesini vererek geçirmiş olan Ali Bulaç'ın da daha kapsamlı bir İslamcılık tanımına sahip olmadığını söyleyebilir miyiz? Burada işin biraz daha karışması pahasına, Bulaç'ın da tarif ettiği veya mücadelesini verdiği İslamcılığın kendi hayatı içinde dönem dönem anlaşılmaz iniş-çıkışlar yaşadığını görünce, bunu işin tabiatı gereği kabulleniyoruz. Çünkü gerçek İslamcılık tanımı gereği beşeri bir yorumdur, bu yoruma sahip insanların yorumlarında bilgileri, tarihsel ufukları ve tecrübeleri muvacehesinde değişimler yaşanmasında şaşılacak bir şey yok. Ama Bulaç'ın söylemlerinde İslamcılık neredeyse vahyedilmiş bir mutlak otorite diliyle ifade edilince ona karşı çıkmak da ilahi bir otoriteye karşı çıkmak gibi algılanıyor ve konu tartışmaya Bulaç'ın noktayı koymasıyla kapatılmış oluyor.

Bu haliyle Bulaç'ın İslamcılık tanımı resmin aktardığı dolaysız anlamın mutlaklık iddiasına yaklaşıyor. Ama işin garip tarafı, Türköne'ye aktardığı resim Türköne'nin İslamcılığın sonunu ilan etmesini daha da kolaylaştırıyor. Hatta bu resme bakarak Türköne'nin cenaze namazına kalkmaktan başka bir çaresi kalmıyor bile denilebilir.

Gerçekten de, Bulaç'ın çizdiği resimdeki İslamcılık hakikaten ölmüştür, çünkü gerçek bir şey değil, hayatla, insanla, tarihle, dahası en geniş anlamıyla, Ebu Hanife'nin tanımladığı şekliyle fıkıhla bağı olmayan bir İslamcılık, metafizik bir İslamcılık ne kadar yaşayabilir? Allah rahmet eylesin, ama bu arada biz de Bulaç ile Türköne'nin bu diyalogda ne kadar iyi anlaşabiliyor olduğuna dikkat kesiliyoruz. Allah bu diyaloglarını artırsın, daha da verimli kılsın. Bu diyalog bana nedense İslamcılığı anlatmak için resme ihtiyaç duymayacak, yazıyı ve yazının avantajlarını devreye sokacak bir elif-bâya ihtiyaç duyduğumuzu söylüyor. Madem elif-bâdan gideceğiz ilk etapta Türköne ile Bulaç'ın arasındaki elif mesabesindeki bir tartışmadan yola çıkarak başlayabiliriz.[2]

Bulaç'ın benim de katıldığım ama sonradan Bulaç'ın zihninde neye dönüştüğüne emin olamadığım bir önermesi var. "Her Müslümanın bizzarure İslamcı

[2] Bu yazının *Yeni Şafak*'ta yayımlanmasının ardından yazdığı yazıda, *Mümtazer Türköne*, benim verdiğim darb-ı meselden çıkarılabilecek en son (yani aslında asla çıkarılamayacak) anlamı çıkarmış. Gerçi üstüne alınmadığını söylemiş, ama bu sözden Türköne veya başkasına bir hakaret imasında bulunmadığım açık olmakla birlikte metaforumun bu şekilde anlaşılmış olması, ironik biçimde ciddi ciddi bir alfabe sorunumuz olduğunu gösterdi galiba.. Mesel, aslında sadece bir iletişim sorununa işaret eden boyutuyla önemliydi, orada geçen "öküz" yerine başka bir şey (aslan, kedi, ev) konularak de maksat hasıl olabilirdi, ama böyle bir ima ihtimali görmediğimden duyduğum-öğrendiğim şeklini tahrif etmek aklıma bile gelmedi. Maksat konuşulan kavramlar üzerindeki uzlaşmazlığı anlatmaksa aslında bu durum bile beni, çok üzülmem pahasına, teyid etmiş oldu. Konu biraz soyut ve karmaşık bir hal alınca takipte ciddi bir zorluk yaşanıyor demek.

olduğu" önermesi bana göre de doğrudur, ama Türköne bu önermeye karşılık neden iki ayrı sıfata ihtiyaç duyulduğunu Müslüman sıfatının İslamcıya neden yetmiyor olduğu sorusunu soruyor.

Belli ki, bu soru, Türköne'nin takıldığı temel ve gayet basit bir soru, aslında cevabı da son derece basit, hatta alfabe düzeyinde bir cevap. Cevabı yine basit bir soru: Müslümanın Müslümandan başka bir isminin veya vasfının olamayacağı hükmünü nerden çıkarıyorsunuz? Kur'an'da Müslüman (Müslim) aynı zamanda mümin, aynı zamanda muhlis, aynı zamanda, muhsin olarak ve daha bir sürü başka vasfıyla niteleniyor. Müslim sözcüğü bunların hepsini bir bakıma içeriyor, ama bu isimlerin her biri Müslim olanın başka özelliklerine, vasıflarına işaret eder. Müslim sözcüğü Müslümanın her yanını anlatıyor olsa bütün bu vasıflara neden ihtiyaç duyulsundu? Kur'an'ın kendisi bizzat Müslümanın vasıflarını çoğaltmışsa biz kullara ne düşer? Yeter ki bu vasıflandırma Kur'an'ın çizgisinin dışında olmasın.

Kaldı ki, Müslümanların Kur'an'da veya ilk zamanlarda isimlendirilmemiş bir faaliyetleri dolayısıyla sonraki zamanlarda isimlendirilmesi de mümkün. Bu tür isimlendirmeler biraz da ortaya çıkan tezahürlerle ilgilidir. Bazen insanlar kendilerini bu şekilde isimlendirmek istemeseler de o isimler tezahür eden yanlarına göre başkaları tarafından verilir. Tarihte her zaman herkes kendi ismini seçmek lüksüne sahip olmamıştır.

Peki İslamcı Müslümanın hangi vasfını işaret ediyor ve bu vasfı ne kadar geçici, ne kadar aslî, ne kadar modern, ne kadar siyasal? Siyasal olan aynı zamanda modern olmak zorunda mıdır? İslamcılık sadece bir muhalefet söylemi midir? Öyle olsa Abdülhamid'in İslamcılığı veya Mehmed Akif'in Osmanlı'nın beka sorunsalını ve ittihad-ı İslam idealini hedeflemiş İslamcılığı hangi iktidara muhalif bir söylemdir? Bunlar çok basit ve arkası gelecek sorular, cevabı da basit sorular aslında. Ama madem elif-bâdan gidiyoruz, bu basitliği de göze alacağız. Şimdilik Elif üzerindeki temrinlerimizi sürdürelim.

İslamcılık, iktidar ve devlet

Müslüman vasfının neden yetmediğini soran Türköne'ye Ali Bulaç'ın da bir önermesine katılarak İslamcılığın Müslümanın bir vasfına işaret ettiğini söyledik. Kur'an'da Allah Müslümanlar için bir kimlik olarak "Müslim" ismini seçmiş ve onlara başka bir kimlik üzere ölmemeyi de buyurmuş, ama bu Müslimin aynı zamanda mümin, muhsin, muhlis, muvahhid, mücahid, müttaki, musallin, sabikun fil hayrat gibi başka boyutlarına yeri geldiğinde değinilmiştir. Müslümanın "İslamcı" vasfı da aslında onun siyasal boyutuyla ilgilidir ve bu boyutuyla onun ayrılmaz bir vasfıdır. Çünkü siyasallık genelde insanın, özelde tabii ki Müslümanın da özünde olan bir şeydir.

Siyasallık çok büyük projelere sahip olmaya gerek olmaksızın da en temel düzeyde taraf olmakla ilgilidir. Baştan itibaren İslam'ın bütün söylemleri Müslümanı bir taraf olmaya zorlar. Adem'in yaratılışıyla ilgili hikayeden başlayarak Kur'an Müslümanı şeytana ve insanlardan dostlarına karşı Allah'ın yanında durmaya davet eder. Siyasalın en temel tanımı budur ve bu tanım şu veya bu projeye sahip olmaktan önce de Müslümanın siyasallığını belirleyen bir şeydir. İslam'ın özü olan tevhid baştan sona bu tarafı belirlemeyle ilgilidir. Başka ilahları reddetmek, işe bir ret ile başlamak ve kendisine evvelinde-ahirinde uyulacak yegane otorite olarak Allah'ı tanımak...

İnsanlara ilahlık taslayan güçlere karşı reddiyeci bir duruş sergilemeden Müslüman olunmadığına göre, ve ilahlık taslayanlar her dönem ve bağlamda var olduğuna göre, siyasallık Müslümanın varoluşunun en temel düzeyidir. **İslamcılık Müslümanın bu haline işaret eder ki, bu isimlendirmeye hiç ihtiyaç duymadan da Müslümanın bu boyutu anlatılabilir.** Kur'an bu kavrama müracaat etmemiş mesela.

Yeni bir kavrama ihtiyaç duymak biraz da kavramların toplumdaki iletişimi sağlayabilmesiyle ilgilidir. İslamcılık kavramı, belli bağlamlarda Müslüman kavramındaki işlev daralmasının bir sonucu olarak devreye girmiştir ki, bizzat kavramın ortaya çıkışı 19. Yüzyıldan çok daha gerilere gider. ilk dönemlerde de bizzat bu kavrama müracaat edilmiştir. **İmam** Eşari'nin meşhur eseri ***Makâlâtu'l-İslamiyyîn ve İhtilafu'l Musallîn*** (İslamcıların Sözleri ve Musallilerin İhtilafları)[3] başlığını taşıyor ki İslamcılardan kasıt tam da İslam'ı doğru anlayıp yaşayan ve mücadelesini verenlerdir. Zaman zaman ortaya çıkan mücahit, murabıt gibi kavramlar da dönemlerinde İslamcılığın ifade etmek istediği anlamları ifade etmiştir.

Türköne'nin yazılarında sorunlu bulduğumu söylediğim siyasal tanımı, siyaseti sadece projeler düzeyinde alan yaklaşım. ***İslam Ansiklopedisi***'nde 12 yıl önce yine kendisinin yazmış olduğu ve bu tartışmada dayandığı İslamcılık tanımı da dünyayı topyekun özel bir siyaset çabasıyla değiştirme projesini anlatıyor. Bu tanıma göre İslamcılık bir tarihsel (19. yüzyıl ve sonrası) ve coğrafi (batı karşıtlığı) bağlamla sınırlı ve diğer siyasal ideolojiler gibi bir hayata hakim olma projesidir. Proje, tanımı gereği, belli bir işi belli bir yer ve zamanda uygulamaya koymaya niyetlenmiş, bunun planlamasını, finansmanını, insan kaynağını belli bir zaman ve yer için düşünmüş bir tasarıdır. Proje olarak bakınca İslamcılığın başarısını veya başarısızlığını ölçmek ve değerlendirmek tabii olarak gayet basittir. Peki bu proje hangisiydi? Efgani'ninki mi, Abduh'unki mi, Abdülhamid'inki mi? İran İslam Cumhuriyetinin ortaya koyduğu bir proje miydi? Bu nerede nasıl bitti? Veya 28 ülkede örgütlü ve yaygın haliyle Müslüman Kardeşlerin öncülük ettiği

[3] Kitap Türkçe'ye İlk Dönem İslam Mezhepleri başlığı altında çevrilip yayımlanmış. Türkçesi Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.

hareket hangi zaman ve yer için tasarlanmış nasıl bir projedir. Türköne belki de bu kadar detaya girme ihtiyacı hissetmeyecektir. Batı'nın maddi ve kültürel üstünlüğü hala devam ettiğine göre ve İslam'ı hayata hakim kılamadığına göre İslamcılık halen başarılı olamamış hatta fena halde başarısız olmuştur.

Hadi bu yaklaşımda da sorun yok diyelim, ama Türköne bu başarısızlığı bir yerde şu ifadelerle anlatmayı tercih ediyor: "İslâmcılık bir iktidar projesi idi, gerçekleşti ve ömrünü tamamladı." Nasıl yani? Hani bir proje olarak başarısızdı veya uygulanamamıştı? Kendine bir kimlik tanımı olarak hiç bir zaman İslamcılığı seçmemiş olan AK Parti Türköne'nin hangi anlam dünyasında bir anda "gerçekleşmiş ve tükenmiş bir proje" haline dönüşüyor? Üstelik de başarısız. Şimdi koskoca İslamcı gerçekliğin bir cümlelik özetini nasıl yapıp da bir başarısızlık öyküsü olarak yorumlayacağız?

Hemen akla gelen basit soru şu: **İslamcılık hedeflediği şeye ulaşmışsa onu neden başarısız saymamız gerekiyor?** Tabii ki, İslamcılığın ulaştığı hedefin baştaki iddialarıyla ilgisi olmadığını söylemeye çalışıyor Türköne. Ya o İslamcıların bugünkü halini beğenmiyor (ki, beğenmeyebilir sonuna kadar hakkıdır) veya eski İslamcıların iktidar(daki) performansını İslamcılıklarına değil, yine devletin kendi iç fonksiyonuna bağlıyor ve bence asıl paradigmatik duruşunu burada sergiliyor. **İslamcıların iktidara ulaşması ve iktidarda yaptıkları kendi performanslarıyla değil, Devlet'in duyduğu ihtiyaçla görevlendirilmeleriyle ilgilidir.** O Devlet bir meşruiyet krizine girmiştir ve o meşruiyet krizini en iyi İslamcılarla çözebilirdi. Onun için İslamcılardan daha iyi bir enstrüman yoktu elinde.

O İslamcıların iktidardayken Kürt sorununa yaklaşımları, askeri vesayet düzenini geriletmeleri, insan haklarını geliştirmeleri, refah düzeyini artırmaları, sosyal devlet uygulamaları, uluslararası alanda da Müslüman halklar arasındaki ilişkileri artırmalarının kendileriyle ilgisi yok ama sadece o müteal devletin talepleriyle ilgisi var! Türköne'nin İslamcılığın şu spesifik örneğine (AK Parti) dair yaptığı analizde bile büyük sabit, cevher, öz, devlettir. Geriye kalan herkes gibi İslamcılar da bu özün arazlarıdır. Daha açık bir ifadeyle burada bütün zamanlara ve bütün mekana hakim, insanların iradelerine, insanlar fark etmese bile hükmeden ve onları istediği istikamette yöneten ama kendisi hep sabit kalan bir devlet var. Türkiye'nin somut tarihinde sosyalistler bir dönem güç kazanmışsa onlara yolu devlet açmıştır. Cumhuriyet kurulmuşsa, onun bile üstünde bir devlet var ve o devlet gün gelir hilafeti getirir, gün gelir hilafeti kaldırır başka bir şey getirir.

Bu devleti bir yerden tanıyoruz tabi. Biraz Hıristiyan siyaset felsefesinden, biraz Hegel'den. Murat Güzel de *Star-Açık Görüş*'te "İslamcılığa uygun görülen rol: Türbedarlık" başlıklı yazısında bu noktayı çok iyi bir yerden yakalamış ve sormuş *"peki bu esnada o İslamcılar devlete hiç mi etki etmemişler? Onda hiç mi bir değişikliğe yol açmamışlar?"* (Güzel 2012). İslamcıların kendilerine ait hiç

bir varlıkları ve rolleri olmamış mı? Böyle mi okuyacağız olan biteni? Kuşkusuz burada İslamcı bir iradenin varlığını ispatlama çabasından tamamen uzak, işin reel sosyolojik düzeyinde, insan iradesini bu kadar yok sayan bir devlet anlayışının sorununa dikkat çekmek yeter de artar bile. Türköne'nin İslamcılık ve devlet ilişkisine dair yaklaşımı, aslında devlet ve milliyetçilik, sosyalizm veya diğer bütün hareketlere uyarlanabilir. Bu yaklaşıma göre insanlar kendi başlarına bir şey istemezler ama devletin yönlendirmesiyle ve devletin ihtiyacını görmek üzere istermiş gibi görünürler. Böyle aldığımızda, aslında görünürde yaşanan bütün tartışmalar da müteal bir devletin tezahürlerinden başka bir şey olmuyor. Tam da bundan dolayı bu anlayış gerçek anlamda bir siyaset için tam bir kara delik rolü oynar.

Buraya kadar, Türköne'nin dar siyaset tanımının veya algısının İslamcılığı değerlendirmeye yetmediğini, İslamcılık diye ancak çok özel şartlarda ve zamanlarda ortaya çıkan spesifik projeleri değerlendirebildiğini anlatmaya çalıştım. Doğrusu bu tarz bir siyaset tanımının siyasal bilinci genel anlamda olumsuz etkileyen bir yanı da var. İnsanın bütün faaliyetlerinin devlet, tarih, süper güçler, merkez, sistem gibi metapolitik aktörler tarafından belirlendiği düşüncesine kapılanlar nasıl bir siyaset üretebilir ki?

İslamcılığın İktidar ve Muhalefet Halleri

İslamcılık üzerine açılan tartışmanın özellikle Zaman Gazetesi yazarlarınca ele alınma biçiminde yukarıda ifade ettiğimiz bazı manipülasyon izleri açıkça görünse de, neticede İslamcılık üzerine düşünmek üzere iyi bir diyalojik ortamın oluştuğunu söyleyebiliriz. İslamcılığın bir tartışma nesnesi olması, özellikle kendi üzerinde düşünmesi, hayra alamet. Bu bir muhasebe hareketine dönüşebilir. Bu muhasebeye şiddetle ihtiyacımız var.

Türköne İslamcılığı belli bir dönem için İslam'dan yola çıkılarak geliştirilmiş Marksizm veya liberalizm ile aynı kulvarda rekabet etmeye çalışan bir siyasi proje olarak görüyor ve bu haliyle iktidara geldiği halde hedeflerini gerçekleştiremediğini anlatıyor. Neden? Çünkü ona göre İslamcılığın asıl yeri muhalefettir o yüzden bir muhalefet söylemi olarak cazip sayılabilen İslamcılığın iktidara gelmiş olması onun bizatihi başarısızlığının tek başına bir göstergesi sayılabilir.

İktidarı her zaman İslamcılığın ötekileştirdiği bir konum olarak görmek bana göre Türköne'nin İslamcılık hakkındaki asıl yanılgılarından biridir. Türköne bunu yer yer "normatif bir ilke" olarak, yani "İslamcılık sahici olacaksa hep muhalefet olarak var olmalıdır" mealinde, yer yer de "olanı betimleyici bir tespit" olarak ortaya koyuyor.

1. Öncelikle **bir durum tespiti** yapıyorsa, doktora tezi olarak çalıştığı 19. yüzyıl İslamcılığının nasıl bir konumdan hareket ettiğini iyi düşünmek gerekiyor. 150 yıllık bütün tarihi boyunca hep muhalif bir hareket olarak kaldığını söylediği "bu ideoloji" Abdülhamid'in zamanında da mı bir muhalefet ideolojisiydi? Ya Mehmet Akif'in ve ilk dönem *Sebilürreşad* çevresininki?

Türköne *"Bu güçlü siyasî akım, sistematik olarak hep iktidarın uzağında tutuldu. İslâmcılık, -Abdülhamid dönemi de dâhil- hiçbir zaman devlet katında resmî bir koruma ve himaye görmedi"* diyor. Bizatihi iktidarın şu veya bu amaçla benimsediği bir ideoloji nasıl iktidardan uzak tutulmuş olabilir ki? Abdülhamid'in ve onunla beraber iktidardakilerin siyasetlerine yön veren bir anlayış, bir duruş, içte ve dışta ittihad-ı İslam stratejisi bizatihi İslamcılık değil miydi? Bu haliyle bir iktidar ideolojisi olarak mevcudiyetini ayrıca "himaye ve koruma" çerçevesinde düşünmeye gerek var mı? Bu dönemde İslamcılık adına ortaya konan söylemin devletçiliği sonraki İslamcı söylemlerin ayıklamayı bir türlü başaramadığı sağcı muhafazakar unsurlarının da kaynağı değil miydi? Esasen Cumhuriyet öncesi ve sonrası İslamcılığın iktidar-muhalefet ilişkisi açısından farklı halleri üzerinde çokça duruldu.

Belli ki, Türköne doktora çalışmasını yaptığı 19 yüzyıl İslamcılığını ya yanlış yerde aramış veya gördüğü İslamcılığı okumayı ıskalamış. Belki orada İslamcılık görebilmek için Ali Bulaç'ın kendisine gösterdiği türden okuma yazma bilmeyenlere resmedilmiş şekiller görmeyi ummuştur. Abdülhamid dönemi İslamcılığını çalışıp onun iktidardaki halini görememek için aslında Türköne'nin her tarafına İslamcılık bayrağı veya tabelaları asılmış şeyler görmesi gerekirdi ki, bunun için ideal İslamcılığı Taliban tarzı bir şey olmalı. Bu tartışma sayesinde Türköne'nin kendi doktora tezini yazarken en temel aşinalıktan ne kadar yoksun olduğunu da öğrenmiş oluyoruz.

2. **İslamcılık için muhalefetin normatif bir ilke olarak varsayımına** gelince, hatırlatalım ki, İslam'ın öyle bir ilkesi veya vaadi yok. Sürekli ve her halükarda kinik bir muhalefet güzellemesi ile İslam'ın sorumluluğu önplana çıkaran siyaset felsefesinin bağdaştırılabileceğini hiç düşünmüyorum. Nesnel olarak iktidar şansı olmayanların ürettiği muhalefet teolojileri ile İslam'ın işi olmaz. Hep muhalif olmanın her zaman övünülecek bir şey olmadığını yeri gelmişken belirtmeliyiz.

Esasen İslamcı siyasete sadece muhalefet rolünün yakıştırılması kanımca yine onun tabiatını yeterince iyi değerlendirememekle ilgili bir durum. Bu konu aslında İslam'ın siyasal-ilahiyatının da ayırt edici bir yanı. Ernest Gellner'in[4] *Muslim Society* isimli eserinde diğer dinlerle karşılaştırmalı olarak İslam'da işaret

[4] İngilizcesi 1991 yılında Cambridge University Press'ten çıkmış olan kitap, yakın zamanlarda (2012) Kabalcı Yayınevi (İstanbul) tarafından Müfit Günay'ın başarılı çevirisiyle *Müslüman Toplum* ismiyle yayımlanmıştır.

ettiği bir özellik, **İslam'ın dünyada hızlı bir başarıyı ve kitabının bütünlüğünü sağlamış tek din olduğudur.** Hıristiyanlık zayıf kaldığı için Sezar'ın hakkını Sezar'a teslim etmek zorunda kaldı, güçlendiğinde de onu sahiplenmeye cüret edemedi. Neticede Hıristiyanlar, çarmıha gerilmiş ve bir dizi acılar çekmiş bir peygamberlerinin (Tanrının oğlu olarak bilinse de) dünyaya istediği etkiyi yapamamış, istediği modeli bu dünyada uygulayamamış olmasının ukdesini sürekli içlerinde taşımışlardır. Gerçekten iktidara gelen Hıristiyanların kurucu andaki Hıristiyanlıktan çok uzaklaşmaları o yüzden bir tür kader. İdeal dünya ile gerçek dünya arasındaki mesafenin kapatılması ancak binyılcı Mesiyanik beklentilere havale edilmiştir. Yahudiliğinse durumu daha da karışık. Peygamberleri Hz. Musa zamanında vaat edilmiş topraklarına girememiş, girdiklerinde ise rahat edememişlerdir. Hatta bir süre sonra geriye kalan bütün Yahudi tarihine sâri olacak bir diasporada yaşamak zorunda kalacaklardır. Dünyadaki emellerini gerçekleştirmek üzere ortaya varmayı hedefledikleri Zion, hem onlara hem de bütün insanlığa dünyayı katlanılmaz bir cehenneme çevirir. Tam da bundan dolayı, **sürekli diaspora halinin ulaştırdığı yerin** siyonizm olması Yahudiliğin bedelini bütün insanlığa ödettiği bir siyasal teoloji.

Oysa Müslümanlar, Gellner'e göre, Mekke'deki 13 yıllık ağır tecrübenin ardından Medine'ye hicret etmiş orada hızla iktidarı kurmuş, kitapları ve hayat modelleri uygulamalı olarak tamamlanmış ve bunun teolojik söylemini de bütün zamanlar için somut olarak üretmiş ve hayata da geçirmişlerdir. O yüzden Müslümanlar genel olarak uygulanabilir, hayatla içiçe bir modelin peşindedirler ve bu anlamda tatminkar bir ruh halini üretmeleri çok daha kolaydır.

Tabi bu karşılaştırmaya, proleteryasını hiç bir zaman istediği yere ulaştıramamış olan Marksizmin tecrübesini de katarak baz alırsak, Müslümanlar bir hayat içinde olabilecek her türlü siyasal konumu yaşamış ve her türlü durum için bireysel ve toplumsal bir fıkıh üretme tecrübesine sahip oldukları gibi, hayatı dinamik bir süreç olarak algılayıp bunun siyasal fıkhını da üretebilmiş bir topluluk. Bunun onlara çok özel bir nitelik kazandırmadığını söyleyemeyiz herhalde. Farklı fıkıhlar arasındaki geçişliliklerde kuşkusuz bir bütünlük ve tutarlılık aranır. Süreç menzilden kopuk değildir çünkü.

Şu kadarını rahatlıkla söyleyebiliriz ki, siyasal teolojileri bütün bir süreç fıkhını ihata edebiliyor olmak diğer dinler ve siyasal ideolojiler arasında bir tek Müslümanlara nasip olmuştur. Ancak burada da şu ihtiyat payını elden düşürmeden: İslam'ın bütün boyutlarıyla dünyada "tamamlanmış", ideallerini bir dönem için gerçekliğe aktarabilmiş bir din olması bütün Müslümanların her zaman bu bütünlüğü kurabildikleri anlamına gelmiyor.

O yüzden Müslümanların iktidarına yine Müslümanların muhalefeti hem teorik olarak mümkün hem de bunun sayısız tarihsel örneklerine rastlarız. Bu-

gün de bunun böyle olmasının önünde hiç bir teorik engel yoktur. Yani daha açıkçası İslamcı özellikleri de olan bir iktidara muhalefet etmek esas itibariyle İslam'a muhalefet etmek demek değil. Bu, adı öyle konulsun veya konulmasın, İslamcılığın ne kadar hegemonik (Foucaultcu anlamda iktidar) olduğunun başka bir işaretidir sadece.

İslamcıların vaatleri arasında "hep muhalif olmak" yok

Türköne, ölümünü ilan edip mezarını kazıp gömdüğü İslamcılığın bir de otopsisini yapmaya soyundu. Mezarından çıkarıp mı yapacak otopsiyi? Yoksa aslında daha önce öldüğünü düşündüğü İslamcılığın gerçekten öldüğüne kendisi de bir türlü emin olamayıp mezarından çıkarıp yeniden mi öldürüyor? Bir kuşku hali var belli ki. Sanırım, bu gidişle İslamcılığın ölümünü daha çook ilan edecek, ama buna bir türlü emin olamadığı için olacak bu. Tıpkı Oliver Roy, Gilles Kepel gibi Fransız İslamologların periyodik olarak bir kaç yılda bir İslamcılığın sonunu, iflasını, başarısızlığını ilan ettikleri gibi.

Hatırlayacak olursak Roy da Kepel de, İslam dünyasının bir çok yerinde iktidara gelemediği için iflasına hükmettikleri İslamcılık için ölüm ilanını, bu sefer bir çok yerde iktidara geldiği için veriyorlar. **İktidara gelemediği için başarısız sayılmasını anlayabiliriz de, iktidara geldiği için İslamcılık nasıl başarısız sayılıyor, bunu bir türlü anlayamadık tabi.** Bir siyasi hareket için sonuçta ortaya koyduğu projelerin kitleler tarafından inandırıcı bulunması, rağbet ve teveccüh görmesi en doğal hedeflerden değil midir? İddiaları kitleler tarafından kabul görüp kendisine iktidar şansı verilen bir siyasi hareket bu şansı değerlendirdiğinde nasıl başarısız sayılır?

İslamcılık üzerine sürdürülen tartışmaların çoğalması, kuşkusuz İslamcılığın kendini ifadesine yeniden imkan vermesi, bu yolla kendi düşünümselliğini sağlaması açısından iyi vesileler. Sorular yanlış sorulmuş olsa bile doğrultması bizden olsun. Üşenecek değiliz.

İslamcılık Yapmak

Örneğin **İhsan** Dağı'nın arka arkaya yayımladığı iki yazının girişinde sorduğu soru: "İktidarda olup da İslamcılık yapmak mümkün mü?".[5] Sorunun asıl sorununa geçmeden ilk anda sorudaki "İslamcılık yapmak" deyimine takılmamak mümkün değil. "İslamcılık yapmak" neresinden bakarsanız, İslamcıların kendiliğinden siyasal varoluşunu veya pratiklerini küçümseyen bir deyim. Betimleyici değil, yargılayıcı, küçümseyici. İslamcı hareket içinde gözlemlenebilecek aktörlerin kendi eylemlerini inanmadan yapmaları, mesafeli durdukları bir projenin uygu-

[5] İhsan Dağı, "İktidar İslamcılığı" ve "Nerede O Eski İslamcılar?" Zaman Gazetesi, 7 Mayıs 2013,

layıcıları olmalarını düşünmek kesinlikle başka bir zihniyet biçimi. "İslamcılık yapmak" için İslamcı olmak veya İslamcılığa inanmak, onu bir inanç olarak içselleştirmiş olmak gerekmiyor ve aslında İslamcılık zaten hiç bir zaman içselleştirilemeyen veya onu yapan kişiden kolaylıkla ayırt edilebilen iğreti bir işe dönüşüyor. Oysa baştan beri İslamcılığın tanımıyla ilgili iddiamız, onun Müslümanın siyasal söylem ve pratiği olduğu ve İslam'ın değerlerini iliklerine kadar benimsemiş bir Müslümanın sıyrılamayacağı bir düzey olduğudur. "Yapılan bir şey olarak İslamcılık" ise Müslüman kimliğinden kolaylıkla sıyrılıp atılabilen, olmasa da olabilecek türden bir işe indirgeniyor. Dağı'nın bir toplumsal hareket olarak İslamcılığa karşı sergilediği bu tutum zımnen İslamcıların aslında İslam'a veya İslamcılığa zaten inanmadan bir şeyler yaptıkları iddiasını içeriyor ki, bu onları baştan itibaren samimiyetsizlikle suçlamaktan başka bir anlama gelmiyor. Bir sosyal bilimci olarak kendisi veya başka hiç kimse İslamcılara inanmak zorunda değildir elbet, ama İslamcıların kendi yaptıkları işe inanmadıklarını, kendi eylemleriyle aralarında bir samimiyetsiz ilişkinin olduğunu varsaymaya da hakkı yoktur. Oysa sosyal bilimlerin sınırları içinde değerlendirdiğimizde, Dağı, daha baştan yanlış bir dil kurmuş oluyor ki, bu dille İslamcılığı anlaması zaten mümkün değil.

Bu kısa itirazı geçip Dağı'nın sorusunun özüne dönersek, bunun da Türköne'nin İslamcılığa muhalefetten başka bir siyasi pazisyon yakıştırmayan varsayımını takip eden bir soru olduğunu görüyoruz. Biraz daha açıldığında bu varsayım İslamcılığın baştan itibaren söylemlerinde değişiklikler yaparak ilerlediği yönünde veriler ortaya konularak destekleniyor. Yani İslamcılığın söylemsel olarak veya siyasi pozisyon olarak değişiyor olması belli ki garip karşılanıyor. Tuhaf biçimde bu önvarsayıma göre **İslamcılık veya İslamcılar hiç değişmeyen bir öze sahip olmalılar ve dünyada ne olup biterse bitsin hiç değişmemeliler.**

Roy'un İslamcılığın sonunu bilmem kaçıncı ilanına karşılık olarak 2000 yılında *Tezkire Dergisi*'nde yazdığım bir yazıyı hatırlıyorum: Konu yine İslamcıların değişmesiydi, üstelik ne Türkiye'de ne de İslam dünyasının hiç bir yerinde İslamcılar için bir iktidar sözkonusu değildi. Aslında sadece o tartışmadaki konumlara bakarsanız bile hiç bir şeyin değişmediğini rahatlıkla savunabilirsiniz. O yazıda sorduğum ve bugün yine sormak zorunda kaldığımız soru şuydu: İslamcı söylemin veya pratiğin değişmemesi gerektiği kimin beklentisi veya iddiasıdır? (Aktay, 2000)

Bilebildiğim kadarıyla İslamcıların böyle bir iddiası yok. Tabii bu iddiaya sahip olan İslamcılar da yok değil, onların zaten siyasetle hiç bir işleri olmuyor, onlar sadece savaşıyor. Ama siyaseti bir yol olarak benimseyen İslamcılar için yol zaten diyalojik bir siyasal pratiktir ve en temel iddiası ve pratiği içtihattır. Yani devir, bağlam, konum değişince siyasi konum da söylem de bundan etki-

lenir. *Mecelle*'nin en meşhur hükümlerinden biri olarak "ezmanın teğayyuru ile ahkamın teğayuru inkar olunamaz" ifadesi nasıl anlaşılıyor acaba?

Muhalefetteyken İslamcılığın söylemi başka, iktidardayken başka olur elbet. Bunun anlaşılmayacak bir yanı yok. Bunun ilkesizce bir vazgeçişle alakası da yok. İslamcılar devleti yönetme aşamasına geldiklerinde, devletin verili bütün kusurlarını ve hastalıklarını devralmak ve onları sürdürmek zorunda değildirler. Hatırlatalım ki, İslam'ın devlete karşı tavrı marksistlerin veya anarşistlerin tavrı gibi değil ve onlar gibi olmak zorunda değildir. Esasen bu konuda henüz tam olarak açılmış bir tartışma yoktur ve buna aslında bugünlerde şiddetle ihtiyaç vardır. Sol, sosyalizm ve marksizmin devlet ve siyaset eleştirisi faydasız ve hatta çoğu zaman ceberut iktidarlara eklemlenen kinik bir anti-politikten başka ne üretti? Oysa, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Türkiye'de bir siyasal parti olarak İslamcılığı bir kimlik olarak hiç bir zaman üstlenmese bile, AK Parti devletin bütün genetiğini 12 yıllık iktidarı boyunca değiştirmiş, ceberut bir iktidar anlayışı yerine vatandaşına hizmet eden bir yaklaşımı getirmiştir.

Yeri gelmişken tekrar hatırlatalım ki, **İslamcılığa iktidar yakıştırmayan** Türköne'nin doktora tezinde "doğuşunu" iddia ettiği (Türköne, 1991) 19. Yüzyıl İslamcılığı bir iktidar ideolojisidir. Ama şimdi hem kendisi hem Dağı hem de Dağı'nın referans verdiği Menderes Çınar (**Çınar, 2013**), İslamcılığın bütün marifetinin ve dinamizminin muhalefetinde yattığına hükmediyorlar. AK Parti iktidarında İslamcı entelijansiyadan bu dinamizme özgü bir muhalefet bekliyorlar.

İslamcılar arasından AK Parti'ye muhalefet için bir söylem veya yol bulanlar yapıyor zaten yapacağını, tabii ki onlara karışamayız. Ama bu İslamcıları muhalefete geri döndürme çağrılarının altında çok daha tuhaf beklentiler var. İslamcıların ulusalcılığın cenderesindeki solcuların veya ezilenlerin milliyetçi şovenizminin ötesine geçemeyen Kürt muhalefetinin beklentilerine cevap vermesi bekleniyor. AK Parti karşısında İslamcılığa ancak bu beklentilere karşılık vermesi halinde itibar ediliyor. Kendilerinin yapamadığı veya her yaptıklarında akıldan, gerçeklikten, izandan uzaklaşarak yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları muhalefeti neden İslamcılardan bekliyorlar? Asıl sorulması gereken soru budur.

"İslamcıların onca yıldır oluşturdukları 'entelektüel sermayesi' ne işe yarayacak, ne işe koşulacak?" diye soruyor sevgili Dağı. Takdir etmesini beklerim ki, AK Parti bugünün Türkiye'sinde kendisine muhalefet eden ve İslamcıları ona muhalefete davet eden hiç bir siyasi adresin gerisinde değil. Sadece Kürt meselesinde kimin daha adil, insani, demokratik bir program önerdiğine veya uyguladığına bakılması yeterli olabilir: Kürt milliyetçileri mi, liberaller mi, solcular mı? Ülkenin demokratikleşmesi, vesayet ve yolsuzlukla mücadele, ekonomik adaletin temini, insan onuruna dayalı bir devlet anlayışının geliştirilmesi hususunda kimin daha iyi bir vizyonu veya pratiği olmuştur?

Aslında AK Parti'nin yaptıkları o tasasına düşülen entelektüel sermayenin işletilmesi olarak da görülebilir. Kimse kusura bakmasın hiç mütevazi olmayacağız. Bugün AK Parti'nin iktidarda başardıkları Türkiye'nin hiç bir muhalif siyasal hareketinin rüyasında bile göremeyeceği şeyler. Üstelik AK Parti bütün bunları yaparken görünürde iktidar ama sürekli olarak gizli ve açık hegemon bir iktidarla mücadele etmek durumunda kaldı. İktidardayken asıl iktidar sahiplerine muhalefete de devam etti. Yine de, İslamcılık hiç bir zaman "ne olursa olsun sadece muhalefet" diye bir şey vaat etmedi. Böyle bir şeyi vaat etmesi zaten imkansız, çünkü aslî modeli olan Resulullah, muhalefeti de en güzel şekilde yaptı, yeri geldiğinde tarihin kaydettiği en erdemli iktidarı da kurdu. Hayrettin Karaman hoca çok güzel ifade etmiş: İslamcılardan belki her dem eleştirel olmayı bekleyebilirsiniz ama muhalif olmaya dair kimseye bir sözleri yok.

Doğrusu hep muhalif olmak tavrı başlıbaşına sağlıklı bir tavır değil. Sürekli muhalefet bir karakter olarak hastalıklı kinik bir tavra işaret eder ve siyasal hayatta çözebileceği hiç bir sorun, insanlığın gelişimine yapabileceği bir katkı da yok. Siyasette makullüğe, çözüme, iradeye velhasıl siyaseti inşa eden bütün değerlere karşı tahrip edici bir tutumdur. Kendi sabitliği üzerinden bütün dünyayı da sabit bir şeymiş gibi varsayan ve gerçek hayatta aşılmayan veya giderilemeyen husumetleri besleyen bir tutuma dönüşür. Oysa siyaset çözüm odaklı olmayı, anlaşmayı, uzlaşmayı, gerektiğinde tutum değiştirmeyi gerektirir.

İslamcı tercih: Metapolitiğe karşı siyaset

Müslümanlar tarih boyunca her türlü siyasi konumu veya tecrübeyi yaşamıştır. Çünkü tamamlanmış bir kitapları ve muhalefetten başlayarak iktidarla devam etmiş, oradan başarılı bir raşit hilafet dönemi geçirmiş bir kurucu (constitutive) referans tecrübeleri var. Bu kurucu tecrübenin kendi içindeki bütünlüğü ve çok boyutluluğu tarih boyunca ister iktidarda ister muhalefette, ister daru'l-İslam'da ister daru'l-küfür veya daru'l-harpte yaşayan sayısız İslam topluluğunun İslamcı arayışına ışık tutmuştur.

Buna Kur'an-ı Kerim'de kıssaları anlatılan ve her biri için Müslümanlara örnek teşkil eden peygamberlerin tecrübelerindeki model çeşitliliğini de ekleyebilirsiniz. Musa ile mazlum-köle bir kavmin özgürleştirilmesi mücadelesi var mesela. Bu mücadelenin ilk aşamalarında İsrailoğullarının Tevhidi bir çizgiye doğru eğitiminin bütün meşakkatleri bir hayat dersi olarak anlatılır. Yine önceden belli bir siyasal kültür ve gelenek üzere kurulmuş ve işlemekte olan bir sistemin başına dürüst ve başarılı yöneticilik vasfıyla getirilen bir Yusuf'un kendi halkını kıtlık felaketinden başarılı yönetimi sayesinde çıkarması var. Bu esnada sergilediği İslami mücadele performansı ile diğer işi arasındaki ilişki çok öğreticidir. Yine Davut ve Süleyman ile neredeyse tam bir iktidar hikayesi olduğu gibi, İbrahim,

Lut, Salih, Şuayb, Ashab-ı Uhud ve daha bir çok muhalefet veya mazlumiyet örneğinde Tevhidi duruşun hayatla karşılaşarak çeşitlenmesinin, farklı mücadele pozisyonlarının zengin bir temsili var.

Bu çeşitlilik hayatın bizatihi kendisinin dinamik ve çeşitli olmasından ve İslam'ın da gerçek anlamda bir hayat ve dünya dini olmasından ileri gelir. Dolayısıyla İslam'ın kurucu referansından yola çıkan İslamcılığın sadece tarihsel ve konjontürel bir muhalefete sıkıştırılması İslamcılık hakkındaki yeni ve dışsal bir kurgudan başka bir şey değil.

Mümtazer Türköne, *"Türkiye değişti. "Kim değiştirdi?" sorusuna, mütevazı sınırlar içinde failler arıyorsak, ilk sırayı bir zamanlar kendilerini "İslâmcı" olarak tanımlayanlara vermemiz lâzım"* diyor ama İslamcıların bu değişimi yaptıktan sonra görevlerini tamamladıklarını ve onları bu işe koşan devlette fenâ bulduklarını söylüyor. Bunu böyle görebilmek bir yerde bir bakış açısı meselesi tabi. Böyle gördüğü için de İslamcıların artık dindarlıkla-diyanetle, cami yaptırmakla meşgul olmaya yöneldiklerini, sevgili Murat Güzel'in deyimiyle bir tür türbedarlığa razı olduklarını söylüyor. Ne olmaları beklenirdi İslamcıların? Veya cami yaptırmak, dindarlık ile İslamcıların aralarına neden mesafe koymaları gereksindi ki?

Aslında daha gerçekçi bir siyasal tanımına sahip olsaydı, siyaset ile dindarlık arasında bu kadar naif bir ayırıma gitmez, bütün bu işlerin de İslamcılığın (doğru veya yanlış ayrı hesap ama) farklı hallerine denk düşen işlerden olduğunu da görürdü. Aynı yanlışa Ali Bulaç da düşüyor burada. Bir yandan Diyanet işlerine eleştirel bir yaklaşımla yüklediği apolitik anlama karşılık, bir yandan da İslam'ın politikleştirilmesinden şikayet ediyor. Bu iki şikayetin aynı anda mümkün olabilmesinin ilginçliğini şimdilik kaydederek yetinelim. O fasla sonra geçelim.

Devam edecek olursak, Türköne "Eski İslâmcıları kırpıp kırpıp politikacı yapıyorlar, İslâmcılık politikada yukarılara tırmanmak için kullanılmış ve işi bitmiş bir uçan halı olarak, özenle çerçevelenip duvara asılıyor" diyor. Bu sözün önermesel içeriğinden çok aşağılayıcı üslubu daha ilgi çekici ve aslında tartışmadaki ideolojik ve duygusal tarafgirliği de yeterince açığa vuruyor. Aslında Türköne'nin İslamcılar hakkında bu tür hicvedici tasvirleri, olanı anlamamıza hiç bir şekilde yardımcı olmuyor, ama kendisi hakkında ciddi ipuçları veriyor. Kendisinin İslamcı denilen veya **şimdi veya bir zamanlar İslamcı dediği kişilerle** ciddi kişisel sorunları var ve bu sorunları bu pejoratif tasvirlerine yansıtıyor. Bu kişisel sorunların ne olduğuna girecek değiliz, doğrusu çok da bildiğimi iddia etmiyorum, ama bir sosyolojik analizde hiciv yoluna başvurulmuşsa orada soğukkanlı bir analiz olmadığını ve mutlaka kişisel bir hesaplaşmanın olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. Biz yine de hicvederken bile olsa Türköne'nin söylediklerinin anlam içeriğinden hareket edelim. İki soru geliyor akla.

Birincisi, İslamcılık zaten tanımı ve tabiatı itibariyle politik bir şeyken nasıl ancak eski İslamcılar politikacı oluyor? Eski İslamcılar zaten politikanın ta göbeğinde değiller miydi? Politik olan ne zannediliyor? Burada bir siyaset bilimcinin bu kadar naif bir politika anlayışına sahip olabildiğine insan inanamıyor. Türköne, şimdiye kadar politik olanın ne olduğuna dair bu bilinçle mi hareket edip siyaset bilimi döktürmüş?

İkincisi, İslamcılara bunu kim yapıyor? Eski İslamcılardan kim politikacı üretiyor, kim onları halı gibi asıyor? Bu İslamcıların kendi tercihleri yok mudur? Eski İslamcıların belli ki bir çizgi değişikliği bu tür analizlere sebep oluyordur. Bunu birileri zorla mı yaptırdı İslamcılara yoksa ne olduysa İslamcıların kendi tercihleriyle mi oldu? Bir tercih ise bu, tercihe dair kendilerine göre bir açıklamaları var mıdır? Yoksa her şey ilkesizce bir vazgeçişle mi olmuş? O açıklamalara hiç yer vermeden bu hükme nasıl varılabiliyor? Bunlar ciddi ciddi sorulması gereken sorular.

Türköne'nin yukarıda bu konu bağlamında tespit ettiğimiz asıl tercihi, dünyada bu işlerin aslında metapolitik düzeyde belirlendiği ve bizim tercihlerimizin hiç bir kıymetinin olmadığı yönündedir. Metapolitik yaklaşımı daha önce başka bir vesileyle bir makalemde eleştirmiştim.[6] Yukarıda da bu konuya değindim. Bu yaklaşımın bir akrabası bütün komplocu düşünceler, bir başka akrabası ne olup bitiyorsa herşeyin aslında büyük kapitalist güç oyunlarının bir epifenomeni olduğunu savunan Marksist düşünce, asıl büyük kaynağı da bütün bu düşünce biçimine metafizik bir referans oluşturan Hegel'dir. Her üç durumda da siyasal düzey iptal edilir, geçersiz hale getirilir.

İşte bu düşünceye karşı İslamcı düşünce ve amel, doğrudan "irade" kavramı ile karşı çıkar. Bugün için İslamcılığın en önemli mesajı nedir diye soracak olursanız, acizane, insanın kendi kaderini kendisinin çizdiği, dolayısıyla insanın eylemlerinden birinci dereceden sorumlu olduğu mesajıdır derim. Esasen "kaderciliğe karşı irade çağrısı" yapmak sadece bugünün değil İslam'ın ilk yüzyılından itibaren tarih boyunca bütün İslami tecdit hareketlerinin, cihad hareketlerinin, murabıt hareketlerinin üzerinde en çok durdukları konu olmuştur.

İnsanların başlarına gelenleri bir şekilde ilahi bir kaderle ilişkilendirdikleri doğrudan teolojik durumlara karşı irade davası teolojik bir muhteva, sadece bir spontane, kendiliğinden ideoloji olarak işlediği durumlarda va'zu nasihatin konusu cehd ve sorumluluk olmuştur. **Çağdaş İslamcılığı** (görüyorsunuz böyle bir niteleme bir çok şeyi çözüyor: "Çağdaş İslamcılık", bu bugün üzerinde konuştuğumuz İslamcılığın da daha özel yanları üzerinde durmamıza imkan veren bir niteleme) kadim İslamcı hareketlerle hemen irtibatlandıran ana temalardan biri de budur.

6 "Türk Siyasi Düşüncesinde Kayıp Halka: Siyasal" *Divan Dergisi*, sayı 19, 2005

İslamcılığın ilk mesajı Batıya değil Müslümanlara

İslamcılık tartışmasında farklı tanım veya yaklaşımların ortaya çıkması gayet doğal. Konuyla ilgili tanım ve yaklaşım farklarından hemen sekülerleşmeye doğru bir ışık görmek, hele İslamcılığın tükenişine dair bir sevinç veya teselli ilginç ama ziyadesiyle acullük. Sadece hatırlatalım ki, İslam tarihinde Peygamber'in hayatta olduğu saadet yılları hariç İslam'ın en temel konularının bile tartışma konusu olmadığı bir dönem yaşanmış değil.

Esasen bu tartışmaların zaman zaman şiddetli ihtilaflara sahne olduğu da görülmüştür ama bu ihtilaflar bile dinin dili içinde ifade edilmiş, sekülerleştirici bir rol oynamamıştır. İslamcılık tartışmasının daha sahih bir İslam iddiası taşıması da kaçınılmaz bir şey, bundan onun despotluğuna, mutlakçılığına dair bir işaret çıkarmanın da yine hem dinin hem de siyasetin diline dair naifçe bir tecahülün ifadesi olduğunu söylemek zorundayız. Zira kendini doğru, başkalarını yanlış görmeyen hiçbir din dili görülmüş değil. Siyaset zemininde de herkesi kendine göre haklı gören izafiyetçi bir dilin geçerli olabileceği bize liberallerin yutturmaya çalıştığı bir hurafeden ibarettir.

Bu hurafeye inanmamızı bekleyen liberalizmin kendisinin dili haddinden fazla mutlakçıdır. Başta liberal dilin kendisi, kendisiyle uyumsuz siyasetleri mutlak surette yanlışlayıp dışlama konusunda alabildiğine mahirdir. Bu konuda sergilediği otoriter dışlayıcı söylem İslamcılık hakkındaki tanımlarında tipik bir örnek olarak ortaya konur.

Oysa İslam'ın siyasal dili tarih boyunca insanların kendilerini en haklı gördükleri durumda bile başkalarının varlık hakkını da bir dava konusu olarak gören bir yaklaşıma sahiptir. Bu siyasal dilin bugünkü en radikal temsillerinden sayılan Seyyid Kutub bile, çağdaş İslamcılığın manifestosu niteliğindeki *Yoldaki İşaretler*'de cihadı insanların Müslümanlaştırılması çabası olmaktan ziyade insanların din ve vicdan özgürlüklerinin en radikal anlamıyla sağlanması olarak tanımlar: Siyasi baskılar ortadan kaldırıldıktan, insanlar vicdanlarıyla baş başa özgürce bırakıldıktan sonra kim neye inanıyorsa inanır. Bu tanımı İslam tarihinde cihat hareketlerini yönlendirmiş olan temel saik olarak da tespit eder. Bugün cihadı başka türlü anlayanlar da vardır kuşkusuz, ama olay budur.

İslamcılık üzerinde konuşurken kavramın kendisinin Müslüman'a alternatif bir kimlik olarak önerilmediğini hatırlatmak gerekiyormuş demek. Oysa İslamcılığı tarihsel bir olgu olarak tespit edip üzerine konuşanlar bile İslamcı dedikleri şahıs veya hareketlerin büyük çoğunluğunun kendilerine İslamcı demediklerini göz ardı ediyorlar. **İster Abdülhamid'in ister Jön Türklerin isterse de İslamcı olarak temayüz etmiş şahısların "İslamcı" vasıfları, bilimsel bir soyutlama ile yakıştırılan bir niteleme.** Yoksa bu isimlerin büyük çoğunluğu kendilerine

İslamcı diyor değil. Demek onlar kendilerine İslamcı demedikleri halde onlara İslamcı demeyi gerektiren "ayırt edici bir duruşları" var. O ayırt edici duruşa geldiğimizde, tarihsel olarak onu sadece 19. Yüzyıla ve batı emperyalizmine karşı bir tepkiyle sınırlamamızı gerektiren hangi ortak özellikleri var? Mehmet Akif Ersoy mesela, tipik bir İslamcı olarak sadece Batı karşıtı bir şahıs mıdır? Onun her daim muhalif karakteri mi baskındır, devletin bekasını ve ıslahını savunan yanı mı?

Mehmet Akif bu dönemde İslam'a yeniden dönüş çağrısıyla temayüz etmiş bir kişiliktir ve mücadelesi Batı'ya karşı olmaktan ziyade içe, yani Müslümanlara dönüktür. Müslümanların Kur'an'ı sadece "mezarlarda okunmak ve fala bakmak için indirilmiş bir kitap zannetmelerine" karşı haykırmıştır. Ona göre Müslümanlar bidat ve hurafelerle İslam'ın gerçek anlamını bulandırmış, İslami değerlerden uzaklaşmış ve bundan dolayı da bugün başlarına gelen felaketlere zemin hazırlamışlardır. Müslümanların tevekkülcülükle meşrulaştırdıkları tembelliğine, kaderciliğine isyan etmiştir. Körü körüne taklide karşı aklı kullanmanın, cehalete karşı ilmin ikamesine çalışmıştır.

Mehmet Akif'in bu isyanında öne çıkardığı bütün temaları geriye dönük bütün tecdit veya ihya hareketlerinde bulabilirsiniz. Moğol istilasına gafil avlanan Müslümanlara isyanında **İbn** Teymiyye aşağı yukarı Akif'in söylediğinin aynısını söylüyordu. İkinci bin yılın müceddidi unvanına sahip **İmam Rabbani**'nin Hindistan'da kendini Hint mistisizminin etkisiyle bidat ve hurafelere salıvermiş Müslümanlara çağrısında da aynı şeyleri duyabilirsiniz. Dolayısıyla İslamcılığı Batı emperyalizmine karşı bir tepki bağlamına hapsederek bitiremezsiniz. **İslamcılığın öncelikli işi Müslümanlarla**; Müslümanların Kur'an'ı hayatlarının merkezine almaları, kabilecilik veya milliyetçilik sapmalarına karşı Müslüman kardeşliğini hatırlamalarını sağlamak. Bugün dünyada Müslümanların Kur'an'ı her geçen gün daha fazla okuyor olmaları, onu hayatlarına daha fazla yön veren bir düstur haline getiriyor olduğu, dünya Müslümanlarında birleşmeye dönük daha güçlü bir arzunun kendini hissettiriyor olduğu, bundan mütevellit bir iradenin ve siyasetin önplana çıkıyor olduğu bir gerçek. **Öyle ise bu, İslamcılığın kendiliğinden hayatiyetine başka işaretler aramamızı da gereksiz kılar.**

Türköne İslamcılığı kökü dışarıda bir ideoloji olarak tanımlamış. Namık Kemal, Ziya Paşa veya diğer Jön Türklerin İslamcı diye nitelediği fikirlerini Londra ve Paris'teki ortamdan etkilenerek telif etmiş olduklarından hareket etmiş. Aslında bu da hâlâ Türköne'nin onların ifade ettiklerinden başka bir İslamcılık tanımıyor olduğunu veya İslamcılığı onların bir kere ve bütün zamanlar için telif etmiş olduklarını düşündüğünü gösteriyor. Oysa hem onlar ilk İslamcılar değildi, hem de sonradan İslamcı düşünce veya harekete katılanların hiçbirinde bu saydıklarının kayda değer bir etkisi olmamıştır. Nitekim, onların İslamcı

fikirleri de olduğunu hatırlayabilmek için onlardan yüz yıl sonra Türköne'nin bir doktora tezi yazması gerekecekti. Ayrıca düşüncelerin "kökü dışarıda" olarak değerlendirilmesi de iflah olmaz bir yerlici anlayış. Bu anlayışı daha önce de *Yenişafak*'ta bir kaç yazımda eleştirmiştim. "Kökü dışarıda" diye düşünceleri yargılayacak olsak elimizde ne kalır bir düşünün. İslam'ın bizzat kendisi mi yerli? Bu bizi çeyrek aşama sonra "Kabe de Arabın olsun"a götürür mü götürmez mi?

İslamcılığı "ölmüş" bilmeye dair

Aslında kendisini daha iyi hissetmesini sağlayacaksa sevgili Mümtazer Türköne'nin İslamcılığı "ölmüş" bilmesine hiç müdahale etmek istemem. Hele kendisi için "ölmüş" bir şey varsa, o şey kendisine İslamcılık olarak görünmüş de olsa İslamcılığın aslında yaşıyor olduğunu kendisine kanıtlamayı asla istemem. Benim daha önce de şimdi de yapmaya çalıştığım şey bu değil. Ayrıca neme lazım. Belli ki, Türköne **için bir şeyler "ölmüş", varsın öyle bilsin.**

Aslında ölenin muhtemelen İslamcılık hakkındaki kendi hayalleri olduğunu söylesem mi? Doğrusu ya, buna da çok emin değilim, çünkü öldüğünü söylediği İslamcılık için pek yas tutar bir hali yok, yani o İslamcılık için zaten hiç bir zaman hayal kurmamış, aksine hep ona karşı bir mesafe tutmuş. İslamcılığı tez konusu olarak çalışırken bile, ondan hiç bir şey beklememiş, onu bir tür ham-hayalcilik olarak görmüş. **Şimdi de o ham-hayalcilik olarak gördüğü şeyden kendilerine İslamcı diyenlerin vazgeçişlerini İslamcılığın ölümü olarak görmüş** (Aslında, İslamcıların kendisinin çocuksu bulduğu fikirleri aşmış olmasını bir vazgeçiş, bir ölüş, bir son olarak niteleyeceğine, bir olgunlaşma, bir içtihat olarak da niteleyebilir, ama yapmıyor, bunu tercih etmiyor). Dolayısıyla, anlaşılan bu ölüme sevinmiş, çünkü o İslamcılığın zaten yanlış bir şey olduğunu düşünüyor. Çünkü İslamcılık onun anladığı şekliyle ideolojiler çağının bir örneği ve insanlığa mutluluk getirmeyen diğer tüm ideolojiler gibi o da mezarlıktaki yerini almış oldu.

Ne var ki, zamanla o resmettiği, aslında bir çok İslamcının baştan beri kabul etmediği, reddettiği, ideoloji haliyle bile İslamcılıkla yeniden karşılaşma ihtimalini ben bile yok sayamıyorum. O yüzden yol yakınken ileride bir "hortlak" yanılsaması yaşanmasın diye hazırlıklı olunmasını salık veriyorum. Zira en basitinden, ideolojilerin ölmüş olduğu varsayımı da son derece naif bir geç-modern (postmodern bile değil) ideolojisidir. İdeolojilerin öldüğüne bizi inandırmaya çalışan yeni bir ideoloji sözkonusu, hepsi bu.

İdeolojilerin tabiatını az buçuk bilenler insanın hiç bir zaman ideolojilerden hâli olamayacağını, hayatımızın, bilgimizin, algımızın küçüğüyle büyüğüyle ideolojilerle malul olduğunu bilir. Daha büyük ideolojiler için bile neler söylenmedi, neler? Hani milliyetçilik de ölmüş olacaktı? Marksizm, sosyalizm ölmüş olacaktı. Daniel Bell, ideolojilerin sonunu yazmıştı da (Bell, 1960) herkes yeni

bir döneme girilmiş olduğu duygusuna kapılmıştı. Oysa Bell'in o kitabını yazdığı tarihten 20 yıl bile geçmeden dünyayı yeniden bir milliyetçilikler savaşı sardı. **Çöken sosyalist demir** perde yönetimleri ideolojilerin sona erişini değil, yerini çok daha arkaik, ırkçı, milliyetçi ideolojilerin alışını haber veriyordu. Tarih bir kez daha bizi ters köşeye yatırıyor ve daha ilkel olan tarihsel olarak daha sonra hükümferma olabiliyordu. Üstelik bu olup bitenleri görmüyormuş gibi yine de Fukuyama, eşzamanlı olarak tarihin sonundan bahsediyordu. Yani Berlin Duvarı'nın yıkılışını müteakip sadece 2 yıl sonra Bosna'da başgösteren Sırp ve Hırvat milliyetçiliği II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kaydedilmiş en büyük katliamları, soykırımları tahrik edebiliyordu.

Bugünkü dünyaya şöyle bir göz atın. Hıristiyan fundamentalizminin, Siyonizmin, Rus, Çin ve Türk milliyetçiliklerinin, İslamofobinin, İslam dünyası içinde Kürt ve Arap milliyetçiliğinin, Şii-Sünni gerilim ekseninin ulaştığı düzey ideolojilerin çöküşünden bahis açmamıza imkan veriyor mu? **İdeolojilerin çöküşü, insanın topyekûn sahneden çekilmesi demek aslında.** İdeolojilerden arınmış bir insanî hayat hala mümkün olamadı, gelecekte mümkün olacağına dair de şahsen benim bir ütopyam yok. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "insan cehûldür" çünkü. Kendisine verilmiş azıcık bilgiyle bütün mahlukata efendilik taslama potansiyeline sahiptir ve bu onun hiç bir zaman ideolojilerin, yani zannî bilginin cenderesinde boğuşmaktan kurtulamayacak oluşunun resmidir.

İdeolojiyi çektiğinizde insandan geriye çok az şey kalıyor. Hadi daha da aforizmik bir yolla ifade edelim: ideoloji insan varoluşunun en temel düzeylerinden biridir. **İdeolojinin mutlak olarak aşılabileceği zannı da bambaşka bir ideolojik düzeyi işaret eder sadece. Louis** Althusser'e kafayı yedirten "bilim adamının kendiliğinden felsefesi" bile insana ideolojinin hapishanesinden kurtuluş için bir umut vaat etmez. Ali **Şeriati**'nin insan varlığı için tanık olduğu dört zindanın duvarları tam da o ideolojilerle örülmüştür. Zindanların her biri birer ideolojidir veya tersi.

Türköne **için ideolojinin çöküşü, belirli bir ideolojinin kendisinde hayal kırıklığı yarattığı yerde başlıyor anlaşılan.** Türk milliyetçiliği Kürt sorununu çözmekte başarısız oluyorsa buharlaşıp gitmiyor, aksine zaten o sorun sayesinde var olmaya devam ediyor. Türk milliyetçiliği şimdiye kadar başarılarıyla mı var oldu ki, bundan sonra başarı ölçüsüyle var olup olmamaya devam etsin? Adı üstünde, ideoloji zaten gerçeklikle bağı kolay kurulamayan bir algı ve duygu düzeyi değil midir?

Müslümanlar bir "gayr-i müslim" ile şu veya bu nedenle, şu veya bu muhtevada bir takım işbirliklerini kendi fıkıhlarının imkan ve müsaade ettiği ölçüde yapabilirler. Ama Türköne için bu ilişkilerin başladığı yer yine İslamcılığın bittiği yer oluyor. Tekrar edelim, yine varsın öyle bilsin, vallahi dert edecek değiliz

de, İslamcıların İslamcılığını ölçme ve değerlendirme konusunda sergilediği bu otoritenin kaynağı ne? Hangi işleri yaptığında insanlar İslamcı olmaktan çıkar? Buna, İslamcılığa zaten inanmadığını söyleyen Türköne nasıl ve hangi yetkiyle bu kadar kolay karar veriyor?

Türköne İslamcılığın aslında yaşamasının pek yaşamaya benzemediğini anlatmak için bir doktor fıkrası anlatmış.[7] Anlattığı fıkradaki perişan hali İslamcılığa benzetmiş ve İslamcılığın ölüm teşhisine itirazı da böylelikle önemsemediğini göstermiş. Fıkra bir darbı meselden ziyade bir hiciv tabi. Böyle olunca cevabı gerektirmiyor da, aslında anlattığı fıkra onun yaptığı işle ilgili başka bir fıkrayı anımsatıyor: Hani yanlışlıkla öldü diye morga kaldırılmış ve üzerine dökülen kaynar suya tepki veren şahsın kafasına morg görevlisi elindeki tasla vurur ya? Bir de şunu söyler öldüresiye vururken: Yat uyu, sen mi bileceksin yaşadığını, doktor mu? Türköne ölümün teşhisini koymuyor, adeta öldürmeye çalışıyor İslamcılığı, neden acaba?

İslamcılık tartışmasını nominalizmle harcamak

Tartışması açıldığı andan itibaren ortaya konulan tavır ve tepkiler İslamcılık hakkındaki temel bir gerçekliği iyice belirginleştirdi. O da bu tartışmanın aslında belli entelektüel çevreler arasında cereyan eden bir tartışma olduğu. Tartışmanın hem dili hem de kapsamı kitlesel bir boyut kazanmış veya kazanabilecek gibi değil. İslamcılığın karşısına Müslümanlığı konumlandırmakta ısrar eden, aslında özü itibariyle tamamen İslamcı bir kaygıdan hareket edenler, müsterih olsun. **İslamcılık zaten hiç bir zaman Müslüman kavramının yerine geçecek bir kavram değil, aslında hiç bir zaman böyle bir iddiası da olmadı.** Doğrusu belli bir entelektüel seviyedekilerin tartışmaya böylesine nominalist bir tepki vermelerini anlamlandırmakta zorlanıyorum.

1999'da başlayıp 2004 yılında tamamladığım *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık* (İletişim Yayınları) isimli kapsamlı çalışmanın giriş bölümünde Türkiye'de İslamcılığı çalışmanın bir zorluğuna işaret etmiş ve şöyle demiştim: İslamcılık olarak teşhis ettiğimiz bir siyasallık var ama bu siyasallığın en büyük sorunu aktörlerinin İslamcılık kimliğini nominal olarak üstlenmiyor olmasıdır.

[7] Türköne'nin darbı mesel olsun diye, aslında hicvetmek üzere anlattığı fıkra şu: "Doktorların, inanılmazı başarmasını anlatan bir fıkradır. Yaşlı bir adam eceliyle öbür dünyaya göç ediyor. Kış günü, cemaat tabutu taşırken buz tutmuş yolda kayıyor. Mevta, tabuttan fırlayıp uçurumdan nehre düşüyor. Tam o esnada balıkçılar dinamit patlatıyor, ceset fırlayıp karşı taraftaki askerî birliğin tel örgülerine yapışıyor. Nöbet tutan asker, düşman saldırısı zannedip elindeki makineli tüfeğin şarjörünü zavallı ölünün üzerine boşaltıyor. Komutan durumu görünce, telaşla ambulans çağırtıyor. Ceset, acil servise intikal ediyor ve başhekim iki saat süren ameliyat sonrasında gazetecilerin karşısına çıkıyor: "Çok zor oldu, ama geldiğinde hiçbir yaşam belirtisi olmayan şahsı hayata döndürmeyi başardık." Türköne, İslamcılıktan Geriye Kalan, *Zaman Gazetesi*, 21 Mayıs 2013.

İslamcılık kavramının en azından ikili bir meşruiyet sorununa dikkat çekmiştim o zaman: Bir taraftan egemen siyasi söylem tarafından tamamen meşruiyet dışında görülürken bir yandan da belli bir kavramsal soyutlama ile İslamcı olarak nitelenebilecek çevreler tarafından hor görülüyor. Yani ancak bir kavramsal soyutlama olarak "İslamcı" diye nitelenebilen çevreler İslamcı kavramı yerine Müslüman kavramını bir kimlik ifadesi olarak yeterli görüyorlar. Bir kısmı Müslümanlığın zaten İslamcılıktan kastedilen her neyse onu içeriyor olduğu için gereksiz görerek, bir kısmı ise aslında siyasal düzeyi tamamen reddederek bunu yapıyordu.

Gelin görün ki, siyasal düzeyi reddedenler de sonuna kadar siyasal bir varoluş sergilemeye, siyasete etki etmeye, dünyayı değiştirmeye devam ediyordu. Belki Moliere'in *Kibarlık Budalası* gibi bir siyasallık içindeler ki, siyasalı bilmez durumdalar yani.

Oysa Türköne'nin de kabul ettiği gibi bir soyutlama yoluyla da olsa İslamcı diye teşhis edilebilecek bir hareket var ve bu hareket Türkiye'yi otoriter bir rejim olmaktan daha açık, daha demokratik daha "iyi" bir noktaya doğru değiştirdi, geliştirdi. Bu hareket, bu etkiyi yaparken kendine en azından biraz daha özel bir vurguyla "Müslüman" diyenlerin hareketiydi. Bu "özel vurgu" geçiştirilebilecek gibi değil. Bu tam da İslamcı bir iradeyi, enerjiyi, talebi, hareketi görebileceğiniz yerdi ve bunu okuyabilmek için galiba biraz elifbasını bilmek gerekiyormuş işin.

Dolayısıyla, Müslüman kavramının yerine ikame etmek gibi bir iddia taşımaz İslamcılık. Aksine böylesi bir soyutlama düzeyinde Müslüman olmanın gerçek anlamı herkes tarafından bilinip anlaşıldığında kendi işlevini tamamlanmış sayarak kendi kendini yok edebilecek bir kavram. Müslüman oldum demekle insanların terkedilmiş olmadıklarını, Müslümanlığın bedeli ödenmesi gereken bir sorumluluk olduğunu hatırlatmak üzere devreye giren bir uyarı görevi görür. Müslüman olmanın birincil anlamının Allah'tan başkasına kulluğu reddetmek olduğu unutulduğunda, Müslümanlık salt kültürel veya milli bir mensubiyete dönüştüğünde, Müslümanım diyenlerin Allah'tan başkalarına da kulluğu rutin bir şey gibi görmeye başladıklarında, Kur'an'ın bir bilgi ve rehberlik olarak devre dışı bırakıldığı bir ortamda devreye giren bir uyarıdır İslamcılık bahsi. Bu uyarının da nihai hedefi Müslüman kavramının restorasyonundan başkası değil.

Şimdiye kadar söylediklerimde bir tasrih yapmam gerekiyorsa, İslamcılığı "bazı bağlamlarda" Müslüman kavramındaki "işlevsel daralmanın" bir sonucu olarak gördüğümü söylerken, İslamcılık kavramını Müslümanlığın yerine geçecek bir alternatif olarak önermiş olmadığımı hassaten ifade etmek isterim. Ayrıca kavramın işlevsel daralması kavramın kendi yetersizliğinden değil, onu kullananların yanlış kullanmalarından kaynaklanır. Böylece aslında insanlık tarihindeki ezeli bir sorunla başetmenin yine ezeli bir yolunu işaret etmiş olu-

yorum. Ne yapalım ki, insanlar arasında hiç bir zaman tahrif edilmemiş ideal iletişim şartları işlemiyor.

İdeal bir iletişim, sürekli olarak dilin veya daha özel bir deyimle kelime ve kavramların insanlar arasındaki dolaşımda nasıl bir dönüşüme uğradıklarını sürekli takip etmeyi gerektiriyor. **İnsanlar Müslümanım dedikleri halde Kur'an'ı hayatlarındaki tek rehber olarak benimsememişlerse, Müslümanlıktan anlaşılan yerini bulmamış demektir.** Müslümanım dedikleri halde ırkçılık, sınıfçılık, bölgecilik, zümrecilik, kabilecilik, aşiretçilik yapanlar, yapmaya devam edenler Müslüman olmaktan birşey anlamamışlar demektir.

İslamcılığı modern şartlarda Batı emperyalizmine karşı bir tepkiye indirgeyip marjinalleştirmeye çalışanların İslamcılık tanımı çok dar ve fazla yüzeysel. **İslamcı tepki asıl Müslümanların yozlaşmasına, İslam'ın değerlerinden uzaklaşmalarına, Müslümanım diyenlerin İslam'ın en temel değerleriyle çelişen tutumlar içine girmesine karşı verilen bir tepkidir.** Münhasıran Batı'ya veya Müslüman olmayanlara karşı olmaktan ziyade veya bundan önce İslam'dan başka yollara tevessül eden sözümona Müslümanlara karşı bir harekettir İslamcılık. Bu haliyle de İslam'ın ilk zamanlarından itibaren sürekli ortaya çıkmıştır, adına İslamcılık denmemiş olsa da. Müslümanlar tembelliğe düştüklerinde kaderciliğe karşı bir irade hareketi, akılarını başkalarına teslim ettiklerinde bir akılcı hareket, işgallere karşı bir vurdumduymazlığa düştüklerinde bir vatansever hareket olarak eklemlenip tezahür etmiştir. Dolayısıyla daha önce de ifade ettiğimiz gibi ilk muhatabı başkaları değil bizzat Müslüman olan, ama Müslümanlığının hakkını yeterince vermediği düşünülenlerdir. Kuran, akıl, irade, ümmet, her dönem İslamcılığın temel vurguları olmuştur. Çünkü İslami bir hayatın atalete uğradığı alanlar bu alanlardır.

İslamcılık isminin Eş'ari tarafından kullanılmış olduğunu söylemek, İslamcılığı ilk temsil etmiş olanın Eş'ari olduğu anlamına da gelmez, sadece kavramın İslam tarihinde hiç kullanılmamış olmadığını gösterir. Üstelik Eş'ari'nin kavramdan bugün anlaşılanları kast etmiyor olması da kuvvetle muhtemeldir, ama onun bir siyasi mücadelesi de vardır ki, sahih (diye düşündüğü) İslam'a bir davet olarak sonuna kadar İslamcıdır.

Aslında İslamcılık mevzusu her açıldığında hiç gecikmeden bir şekilde ifade edilen bir itiraz veya argüman, Hz. Muhammed'in de İslamcı olmadığı üzerinde durur. Hz. Muhammed zamanında İslamcılık var mıydı? Nominal olarak bakıldığında tabii ki böyle bir kelimenin kullanılmamış olduğunu söylemek zorundayız. Her tartışma döneminde tekrarlayan bu ifadeyi bu kez başkasından beklerdim, ama ses İslamcılığa dair okuması yazması olan değerli kardeşimiz Hilal Kaplan'dan, tabii ki bizi şaşırtarak geldi. Konuyla ilgili tek yazısında Hz. Muhammed'in İslamcı olmadığını söylemek suretiyle nominalizmin o tipik ör-

neğini sergilemiş oldu. Bu nominalizme bir katkı olsun diye biz de hatırlatalım ki, Hz. Muhammed elbette hayatının hiç bir döneminde bu kavramı kullanmadı. Ama o aynı zamanda Şafii de değildi, Hanefi de. Şii de değildi Sünni de. Selefi de değildi Sufi de. Buradan nereye varırız acaba? Müslümanlara tarihsel olarak ve kaçınılmaz olarak ilişen bu özelliklerin Müslüman vasfını eksilttiğini veya salt Müslüman kimliğinin yerine ikame olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bu vesileyle tekrar hatırlatmak isteriz ki, bütün bu tartışmaları, İslamcı kimliğini Müslüman kimliğinin yerine ikame etmek için yapmadık. Müslüman kimliği, tanımı gereği zaten politik içerimlerinden soyutlanamayacak bir kimliktir. Konu İslamcı varlığın tespiti ve hayatiyeti olduğunda, bunu ortaya koymanın siyaset bilimi ve teorisi açısından apayrı bir anlamı vardır. İslamcılık Müslümanın neticede bir vasfına işaret eder, asıl Müslüman vasfının veya isminin alternatifi değildir. Bir Müslümanın bir sürü vasfı olur ve birinin varlığı bir başka vasfını yok saymayı gerektirmez. Neticede Allah'ın seçtiği Müslüman ismine alternatif aramak kadar beyhude bir çaba da olamaz. Ancak, bir yerlerde İslamcılığın öldüğünü veya iflas ettiğini veya tükendiğini sevinç naraları veya temenni cümleleri gibi ifade edenlerin izhar ettikleri duyguların gözardı edilemeyen bir hedefi vardır. Bu hedef İslamcılığın savunmasına bir refleks olarak da olsa götürür.

Kaynaklar

Aktay, Yasin, 2004, ed. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktay, Yasin, 2005, "Türk Siyasi Düşüncesinde Kayıp Halka: Siyasal" *Divan Dergisi*, sayı 19.

Bell, Daniel, 1960, *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*

Çınar, Menderes, 2013, Vesayetçi demokrasiden 'milli' demokrasiye' *Birikim Dergisi*, Sayı 288, Nisan.

Dağı, İhsan, 2013, "İktidar İslamcılığı" ve "Nerede O Eski İslamcılar?" Zaman Gazetesi, 7 Mayıs 2013,

Eşari, Ebu'l Hasan, 2005, *Makâlâtu'l-İslamiyyîn ve İhtilafu'l Musallîn* (İlk Dönem İslam Mezhepleri) Arapça'dan çeviren, Mehmet Dalkılıç, Ömer Aydın, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.

Gellner, Ernest, 2012, Müslüman Toplum, İngilizceden çev. Müfit Günay İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Güzel, Murat, 2012, İslamcılığa Biçilen Rol: Türbedarlık, *Star Açık Görüş*, 30 Şubat 2012.

Kaplan, Hilal, 2012, Hz. Muhammed İslamcı Değildi, *Yeni Şafak*.

Özkurt, Seyfullah (yayına hazırlayan), 2012, İslamcılık Öldü mü? 38 yazar, 104 yazı, 1 tartışma, İstanbul: Ufuk Yayınları

Türköne, Mümtazer, 1991, Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türköne, Mümtazer, 2013, İslamcılıktan Geriye Kalan, *Zaman Gazetesi*, 21 Mayıs 2013.

Yılmaz, İhsan, 2013, Islamism, Muslim Politics and Islam Compatible Politics, *Today's Zaman*, 24 May, 2013.